

JÓZEF MATUSTEWSKI (Łódź)

Decreta Iuris

1. W przepysznym *Registrum ortilegiorum*¹, zawierającym blisko trzy tysiące dekretów², ogłoszonych przez profesorów Ludwika Łysiaka (Kraków) oraz Karin Nehlsen – v. Stryk (Köln)³, wyróżnić można trzy ich rodzaje: takie, które są rzeczywiście wyrokami – dekretami Sądu Najwyższego Magdeburgskiego Grodu Krakowskiego (*Ius Supremum Magdeburgense Castri Cracoviensis*, ISMCC), rozstrzygającymi odwołania od sądów niższych pierwszej i drugiej instancji. Tych jest olbrzymia większość. One uzasadniają w pełni tytuł publikacji.

2. Wszakże krakowski SN pełnił jeszcze drugą rolę, był dla niższych instancji – co stwierdza sam – organem pouczającym, 2. 952: *ex quo postulatistis a nobis consilium super causis introscriptis*, 2. 1100: *ideo si aliquod impedimentum propterea haberetis, potestis in hoc ad nostrum ius confugere..., a nobisque informacionem postulare, nosque vobis consilium salubre dare non recusabimus*, 2. 333: *responsio super interrogacionem de Pylszno Laurencio Kunosz*, 2. 392: *responsio ad petita domini Andree Rzeschofszky*. Udziela on zatem, na prośby niższych sądów, *petita*, pouczeń,

¹ Tytuł ten znalazł się w pierwszym dekrete tomu 2. s. 1; przypuszczalnie identyczny lub podobny znajdował się na początku tomu 1., wszakże brak jego z powodu uszkodzenia rękopisu, ob. s. 1 przyp. 1 b.

² Numerów w obydwu tomach mamy 2736, wszakże pod niektórymi z nich pomieszczono kilku dekretów.

³ Omówiliśmy przed kilku laty dość szczegółowo tom pierwszy owych *Dekretów* (por. J. Matuszewski, *Wyroki najwyższego sądu prawa niemieckiego grodu krakowskiego*, CPH t. 47, 1996 s. 215-228). Poświęciliśmy również osobne omówienie tomowi drugiemu tejże publikacji, *Dekrety najwyższego sądu prawa niemieckiego grodu krakowskiego w Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki, prace dedykowane prof. Stanisławowi Plazie w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, Kraków 1999, s. 299-305.

consiliun, responsio, informacio. Owe pouczenia prawne⁴ stanowią drugi składnik *Dekretów*.

3. Wreszcie obok owych wyroków i pouczeń prawnych pojawiają się w publikacji wiadomości o charakterze czysto informacyjnym, choć ujęto je również w formę dekretów, np. stwierdzenie 2. 398, że w mieście Będzinie *nullum aliud sacramentum habetis, nisi signum crucis, super quod iuramenta facere consuevistis*; 1. 277: *notaandum, quod feria quarta in vigilia sancti Nicolai dominus advocatus Iuris Supremi dedit ministerialem, videlicet Schythconem aut alium, quem nomine suo direxerat versus Leloviam ad citandum advocatum et iuratos, si oportunum fuerit et necesse, provido Matthie Pawelkoni de ibidem*⁵. W 2. 975 znajduje się wiadomość o wyborze wójta.

4. Każdy dekret składa się z dwóch części, z tytułu (*Überschrift*) i tekstu. W niektórych pozycjach tytuł nie został osobno wydzielony, lecz powiązany z tekstem, np. 1. 174, 277, 584-587, 2. 577; tak też postąpił pisarz w 1. 515-516, wszakże w istocie są to podpunkty dekretu 1. 514, z którym wiąże je ta sama strona procesowa. Bez tytułu są również artykuły w paru innych wypadkach, np. 1. 1303; tak samo w 2. 842, ale to ciąg dalszy pozycji 2. 841. Nie został też wydzielony tytuł w 1. 1483, wszakże tu cały dekret zawiera tylko trzy wiersze! Nieraz przy braku tytułu tekst rozpoczyna się od wyrazu 1. 174, 1. 277: *notandum*.

5. Tytuł zawsze zredagowany po łacinie, nawet gdy tekst dekretu ujęty został po niemiecku, 2. 11, 50, 77, 103. Wyjątkowo, bo jeden tylko raz, mamy do czynienia z tytułem w całości niemieckim, 2. 843: *eyn undirweysung von rechte denn herren Rothmannen der Stadt Byecz*. Raz dokonano jego redakcji w części po łacinie, w części po niemiecku, 1. 780: *sentencia de Cracowia, gegeben czu Crokaw off dem hause am donnerstage an dem tage sancti Iohannis et Pauli*⁶. Nie ma natomiast ani jednego tytułu (jak zresztą i dekretu) polskiego.

6. W tytule wskazuje się na miejscowość sądu wyrokującego, od którego strona się odwołuje, 1. 949: *sentencia de districtu Landishutensi*, 1. 983: *sentencia de Sandecz*, 1. 1474: *alia seu tercia sentencia de Rzeschow*, 1. 969, 990: *de Nowa Villa extra muros Cracovienses*⁷. Czasem pojawia się dodatkowa wskazówka, że odwołanie następuje 1. 983: *de curia regali iure Theutonico Magdeburgensi*.

⁴ O pouczeniach por. nasz artykuł pt. *Wyroki i najwyższego sądu prawa niemieckiego grodu krakowskiego* (w druku).

⁵ Por. też 2. 859, gdzie dużo materiału do ustroju Połańca.

⁶ Przy tekście dekretu niemieckim!

⁷ Też 1. 1003: *extra Cracoviam*, 1. 1014: *ante muros Cracovienses*.

7. Dalej podaje się tam łacińską nazwę wyroku sądu lokalnego, od którego się odwołano. Najczęściej brzmi ona 2. 920: *sentencia*⁸, 2. 105: *iudicium et sententia*, 1. 466: *sententia quorundam nobilium strenuorumque virorum dominorum*, 2. 632: *sententia de iure civili*, 2. 827: *sententia iudicii*, 1. 166: *declaratio quarundam sententiarum*, 1. 143, 204: *informatio sententialis*. Stąd też czasownik 1. 94: *sentenciare*.

8. Czasem pojawiają się inne wyrażenia, 1. 1203: *decretum* (też czasownik 2. 778: *decernere*), 2. 333: *responsio super interrogacionem de...*, *responsio vel petita*, 2. 392: *responsio ad petita domini*, rzadziej 1. 171: *informatio iuris*, 2. 290: *iudicium particulare*.

9. Nieraz wskazuje się na jakąś szczególną właściwość redakcji, 1. 90: *sententia... tripliciter divisa*, 2. 280: *sententia... bina sub uno contextu legacionis*, 2. 287: *sententia de Pylaua duplex in una carta*.

10. Z reguły w tytule (rzadziej w tekście) figuruje data czasu, wskazująca dzień tygodnia i miesiąca, w których SN wydał swój wyrok, 1. 319: *feria secunda post Stanislai de mayo*, „w poniedziałek po [dniu] św. Stanisława z maja”, 1. 1476: *feria tertia post Omnium Sanctorum*, „we wtorek po [dniu] Wszystkich Świętych”, 1. 254: *am dinstage noch Michalis*, „we wtorek po [dniu] [św.] Michała”.

Nieraz data podana przy pomocy dwu elementów, 1. 351: *feria quinta ipso die sancti Lamperti, alias post Exaltacionem sancte Crucis*. Ewentualnie pojawia się wskazówka w rodzaju: w tym samym dniu, co wyrok poprzedzający, 1. 341, 356-357: *eodem*⁹ *die*; czasem jeszcze z dodatkiem 1. 770, 771: *ut supra*. Wyjątkowo dzień tygodnia niepewny, 1. 473¹⁰, czasem pisarz danej tej nie uzupełnił, 1. 392: *feria... post Cinerum*¹¹. Jeden raz wskazanie na jakąś szczególną okoliczność, 2. 561: *post mortem olim domini Stanislai Przedbory. 1495*. Znacznie rzadziej w tytule występuje data roku, 1. 784, 2. 561. Pojawiają się tytuły bez dat, 1. 337, 338, 479-481, 498-499, 804, 812.

11. Data dekretu SN oddana najczęściej cyframi arabskimi, rzadziej rzymskimi, 1. 568, 818; jeszcze rzadziej słowami łacińskimi: 1. 440: *anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo*¹², a już wyjątkowo niemieckimi, 1. 780: *gegebin czu Crocaw off dem hause am donnerstage an*

⁸ Nieraz wyrazu tego brak, np. 2. 104, ale chodzi tu o dekret wystawiony tego samego dnia, co poprzedni, 2. 103, a więc to niejako jego kontynuacja.

⁹ *Dies* jest w Dekretach raz rodzaju żeńskiego (*eadem die*, 1. 491, 493), raz – męskiego (*eodem die*, 1. 492), co wskazuje na wahania pisarzy.

¹⁰ Por. przyp. do nr 473 t. 1. s. 149; zaskakuje też sformułowanie 1. 764: *feria sabbato*, choć zwykle 1. 843: *sabbato*, 2. 859: *sabbato die*, 1. 844: *die sabbatico*.

¹¹ Zdaniem wydawcy w rachubę wchodzi tu 19. lub 20. lutego.

¹² Podobnie: 1. 772.

dem tage sancti Iohannis et Pauli anno 1466. Raz oddano ją w części słowami, w części cyframi, 2. 421: *anno gracie millesimo 491*.

12. Stale też figuruje wskazówka, że wyrok naganiony pochodzi od sądu rajców, 1. 170: *sentencia de Crosno, dominis consulibus ibidem*, lub sołtysów, 1. 397: *de iure feudali scoltetorum*, 2. 913: *sentencia de iure feudali scultetorum districtus Sandecensis*¹³, wyjątkowo 1. 166: *declaracio quarundam sentenciarum ad mandatum domini nostri Regis ad Florenciam alias Clepars data*, 2. 727: *sentencia de curia domini prepositi sancti Floriani iudicii Clepardiensis*.

13. Bywają też tytuły ujęte szczegółowiej, zapowiadające, na czyją rzecz wydano dekret, 1. 162: *sequitur sentencia ad Leloviam super scripta advocati et iuratorum data*, 1. 166: *declaracio quarundam sentenciarum, ad mandatum domini nostri Regis ad Florenciam alias Clepars data, sequitur in hac verborum forma*, 1. 171: *informacio iuris data super Petri Czery, notarii de Lanczuth*, 1. 256: *alia sentencia a Iure Supremo Theutonico de castro Becensi*, 1. 283: *sentencia de Busko, de curia domini prepositi in ibidem*, 1. 297: *sentencia de Busko, curie domini prepositi de ibidem*, 1. 299: *sentencia de Iure supremo castri Becensis*, 1. 308: *sentencia de curia Bozuensis opidi*, 1. 360: *sentencia de Glanow in et super scripta nobilium generosorum virorum, dominorumque: Nicolai Trzebyensky et Stanisłai Szczenyawa de Imbramowicze*, 1. 397: *sentencia de Tyczin, de iure feodali scultetorum in ibidem*, 1. 409: *sentencia de Sanok ad Ius Supremum data*, 1. 465: *sentencia de Sanok Iuris Supremi eiusdem civitatis castri*, 1. 466: *sentencia quorundam nobilium strenuorumque virorum dominorum, videlicet Procopii Pyenasek, Henrici Kamyenyeczky etc.*, 1. 837: *alia [sentencia] de ibidem, eadem die, in eadem causa*, 1. 334, 356: *sentencia de ibidem*, 1. 903: *ad iudicium scoltetorum*, 1. 1016: *sentencia de Colaczicze iuris supremi castri Golesch*¹⁴, 1. 1021: *pro iudice et scabinis*, 1. 1046: *sentencia de castro Golesch de iure supremo*¹⁵, 1. 1063, 1064: *ad ius scoltetorum*, 1. 1065: *ad ius civile*, 1. 1097: *sentencia de iure scoltetorum in Lanczhutt*¹⁶, 1. 1124: *sentencia de Crosna pro dominis consulibus*, 1. 1125: *sentencia de Crosno ad iudicium banitum*, 1. 1146: *pro dominis consulibus*, 1. 1163: *sentencia de Lanki, villa in curia generosi domini Iohannis*, 1. 1222: *sentencia de Lanczkorona de iure scoltetorum*, 1. 1301: *sentencia de Tymberg pro domino tenutario et domino avvocato hereditario*, 1. 1312: *sentencia Iuris supremi de castro Sandomiriensi ad ius scol-*

¹³ Tak też 1. 949.

¹⁴ Por. też 1. 1080, 1124.

¹⁵ Nieraz warianty: 1. 1046, 1052, 1072, 1129.

¹⁶ Por. też 1. 1101, 1121, 1130, 1145.

*tetorum*¹⁷, 1. 1336: *sentencia de villa Chochorovicze pro scultetis et iuratis in districtu Sandeczensi*, 2. 315: *sentencia de districtu Lanczuth iudicii feodali*, 2. 413: *sentencia de castro Zanocensi supremi iuris Teutonici castri eiusdem*, 2. 595: *super scripta de Landishut responsum ad dominos consules*.

14. Tytuł informuje o tym, z jakiej miejscowości pochodzi wyrok, od którego strona się odwołała do ISMCC, 1. 5: *sentencia de Krasnystaw*, 1. 187: *sentencia ad Bochnam*, 1. 204: *ad Lamburgam*, 1. 395: *ad Skawinam*, 1. 1239: *sentencia de Nova Villa extra muros Cracovienses*, 1. 1472: *de Rzeschow*, 2. 1: *de Myechow*, 2. 203: *de Pyotrkow*, 2. 204: *de Wolborz*. Wyjątkowo jeden wyrok dotyczy kilku wsi, 2. 1100: *Obiechowa, Węgrzynów, Jasieniec*. Wiadomość o miejscowości pojawia się niekiedy w tekście dekretu.

15. I tutaj spotyka nas czasem zaskoczenie: inną miejscowość wymienia się w tytule dekretu, inną – w tekście, np.

2. 387,	tytuł: <i>sentencia de Woyslawicze</i>
tekst: <i>sentencia Sandomiriensis</i>
2. 425,	tytuł: <i>sentencia de Czyeschkowycze</i>
tekst: <i>sentencia de Byecz</i>
2. 573,	tytuł: <i>sentencia de Premislia</i>
tekst: <i>sentencia Leopoliensis</i> .
2. 873,	tytuł: <i>sentencia de Laurzynczycze</i>
tekst: <i>decretum Proszowyensium</i> .
2. 1000	tytuł: <i>[sentencia] de Rymanow</i>
tekst: <i>sentencia de Sanok</i> .

Wypadków podobnych niezgodności jest dużo; nie wiemy, jak je wyjaśnić.

16. Nieraz zamiast miejscowości wskazana została tylko brama (miej-ska), 2. 827: *ante valvam Sutorum*, 1. 1016: *ante valvam Sutorum inter Cerdones* 1. 1085: *ante valvam Sutorum in iure Cerdonum* 1. 131: *de valva Sutorum*, 1. 250: *ante walvam Sutorum*, 2. 632: *extra valvam Sutorum*, zatem: „przed (za) bramą Szewską”, 2. 262: *ante portam Latinam*. We wszystkich wypadkach chodzi niewątpliwie o którąś z bram krakowskich.

Czasem podany inny szczegół, 1. 858: *Nowa Wieś extra muros Cracovienses*, 1. 940: *Florentia alias Clepars extra muros Cracovienses* 1. 780: *off dem hause*, a więc w siedzibie rady krakowskiej.

¹⁷ Por. też 2. 731, 786.

17. Rzadko tytuł zapowiada przedmiot sporu: 2. 985: *pro domo vendita*, 2. 986: *pro malis verbis*, 2. 987: *pro vulneribus*, 2. 988: *pro lecto non orti-legio*.

18. Czasem dekret podaje adres: 1. 924: *pro Stanislao Ryz*, 1. 957: *pro domino Iohanne, scolteto et iuratis*, 1. 962: *pro domino Henrico, herede de Poramba*, 1. 985: *sentencia pro Stanislao Ryz et Martino de Dambicza*. Adresatem jest nieraz sąd niższej instancji, 1. 446: *sentencia data ad Ius Supremum castri Sanocensis*.

19. Najczęściej tekst ujęty zostaje w osobie trzeciej liczby pojedynczej lub mnogiej, 1. 241: *quod ex quo ambe partes, videlicet actor et reus, fa-tentur...* Ale i tu brak konsekwencji.

20. Niejednokrotnie pojawia się osoba pierwsza i druga liczby pojedyn-czej lub mnogiej; w miejsce narracji wchodzi zatem oratio recta. 1. 221: *iudicum vestrum, decretum vestrum*, 1. 664: *sentencia vestra*, 1. 222: *vester civis, advocatus vester*, 1. 221, 664: *[vos] nobis scribitis*.

21. Jeśli dekret wymienia jako adresata nie sąd, lecz rajców, nie szczędzi im tytułu *domini* 1. 143, 170: *dominis consulibus*. Nieraz jeszcze wzbogaca go o dalsze elementy, zwracając się do nich z zaszczytną apostrofą, 2. 238: *Prudentes Domini, Amici nostri precipui*. Również wspomniany wyżej zaimek *vester* jest niewątpliwie wyrazem respektu należnego ze strony SN niż-szej instancji sądowej.

22. w dekretach SN spotykamy pochwały dla orzeczeń sądów lokalnych, 1. 432: *nobis scripseratis lucide*.

23. Ale też nie waha się SN udzielać im wytyków, 2. 30: *nec nobis eciam scribitis...*; i to ujętych nieraz w ostrej formie, 1. 1624: *hoc iuri-dice non tulistis*, 2. 905: *quod nobis non descripsistis, prout facere de-buistis*, 2. 1088: *ex quo inscriptio clare non exprimit*. Szczególnie suro-wej nagany, bo stronnictwości udzielił SN w wyroku z 1502 r., 2. 862: *et non descripsistis nobis, quale decretum decrevistis, prout describere de-bueratis, in quo commisistis errorem in detrimentum parti non modi-cum, et fecistis contra iuramenta vestra tantum super propositio-nem actoris decernendo, non exaudita resposione partis passive,... licet pars passiva non suscipiens hoc pro decreto, dicens iudiciun fuisse cele-bratum feria sexta post Letare in diebus ligatis pro dominio hereditario, se revocans ad ius supremum, utrum hoc in fortitudine debet esse vel non...; extunc si decretum hoc factum est in diebus interdictis pro bonis hereditariis...* Nic dziwnego, że po tylu zarzutach wyrok zostaje skasowa-ny.

24. Po przeprowadzeniu dochodzenia sąd wydaje wyrok, *sentencia*. Mogło się zdarzyć, że obie strony wyrok po części zadawała.

25. Od wyroku sądu miejscowego przysługiwała możliwość apelacji do SN, 2. 484: *et si cui parcium non placuerit, habeat Ius Supremum; pars rea iecit se ad Ius Supremum Cracoviense*. 1. 705: (strona postanowienia sądu lokalnego) *hoc pro iure non suscepit et ad ius supremum pecuniam posuit*. SN oświadcza gotowość interwencji.

26. Wyrok SN miał mieć charakter ostateczny, co zostaje zaznaczone, 2. 977, 984: *sentencia diffinitiva*, 2. 979: *sentencia diffinita*.

